

SYMMETRIES AND ASYMMETRIES IN EDUCATION IN THE CONTEXT OF SOCIAL CHANGE

Doina David

Assoc. Prof., PhD, "Dimitrie Cantemir" University of Tîrgu Mureş

Abstract: In a society where the educational infrastructure of communication networks is growing, where we wait for an informational and technological boom, education is no longer what it was in the past decades, because it, like society, witnessed a phenomenon of destruction, reorganization where the institutional and educational system develops to other quotas and after a different algorithm than that of the XIXth or the XXth century. In this context, the human capital - the student - becomes an important component of the educational process aimed at: education, the educational process, the educational offer, the actors involved in the educational process, the actors of the educational process, the institutions, the means of education, its quality, communication channels, quality of didactic communication, technology, its impact on traditional pedagogy, motivation, curricular and extra-curricular activities, educational alternatives.

Keywords: society, education, educational process, student, institutional and educational system.

Pentru țările aflate în tranziție și mai ales pentru cele nu foarte dezvoltate din punct de vedere economic, educațional și al instituțiilor ce reorganizează și restructurează educația, esențial este construirea unor **instituții performante** și dezvoltarea unui sistem educațional în care diferențele culturale și educaționale nu trebuie să se constituie în capcane și dimpotrivă breșe, și nișe care permit interacțiune culturală. Țările dezvoltate, aflate în spațiul mondial au o responsabilitate imensă în a-și coordona politica economică și educațională – în condițiile în care evoluțiile sociale, culturale și chiar educaționale sunt o provocare pentru spațiile socio-culturale aflate în tranziție și dezvoltare. În acest context trebuie subliniată nevoia constituirii unor instituții mai eficace pentru soluționarea problemelor educaționale globale, regionale, locale.

Acest proces de integrare, de dezvoltare a educației și implicit de dezvoltare a strategiilor și instituțiilor educaționale, nu se poate realiza automat, trebuie să aibă la bază strategii ce țin cont de asimetrii și echilibre culturale, educaționale, economice și chiar politice precare. Din această perspectivă, putem afirma fără echivoc că, abordarea educației din perspectiva sociologiei secolului XXI, trebuie să ia în calcul în elaborarea propriului său algoritm, anumite circumstanțe, dispute intense, conflicte, care în final indirect se vor regăsi și în educație. Educația nu este un concept abstract, calitatea, eficiența și rezultatele acesteia sunt direct și indirect determinate și de factorii politici, economici, regionali, globali și chiar mondiali. Pentru țările est-europene educația a devenit o provocare odată cu schimbările apărute la finalul secolului XX.

Intrarea în Uniunea Europeană a țărilor Central și Răsăriten europene a presupus îndeplinirea unor condiții și precondiții economice și politice, comunicaționale și educaționale. Discrepanțele mari în venituri pe locuitor față de țările membre UE, rata inflației, sărăcia încă prezentă la o parte din populație, coeziunea socială precară, fragilitatea sistemului financiar, administrația publică precară a pus serios sub semnul întrebării capacitatea unora dintre aceste țări de a realiza o convergență¹ economică, culturală și

¹ Prin fenomenul **convergență de adâncime** se înțelege alcătuirea instituțională de bază a unei societăți care generează progres economic și tehnologic constant și rapid manifestat prin creșterea veniturilor pe locuitor, fără efecte sociale puternic negative.

educațională, prin care să poată face față presiunii concurențiale pe care le presupune funcționarea în interiorul Uniunii Europene.

Realitatea actuală demonstrează că procesul de „ajungere” din urmă a țărilor dezvoltate implică precauții deosebite. Dinamica economică mondială² demonstrează că evoluția țărilor bogate și sărace este divergentă. Ajungerea din urmă a țărilor dezvoltate economic, educațional, în care funcționează eficient instituțiile educaționale, de către țările sărace ar presupune o **convergență – beta** care să fie capabilă să reducă decalajul. O astfel de convergență ar avea un rezultat reducerea tensiunilor ce apar odată cu extinderea Uniunii – în condițiile în care este bine știut că fondurile pentru dezvoltare regională dețin o pondere majoră din bugetul UE. Un astfel de proiect de convergență – beta implică rate înalte de economisire și investiții, îmbunătățirea standardelor educaționale și o forță de muncă (respectiv capitalul uman), ameliorarea competitivității ceea ce să asigure coeziune socială apreciabilă; creșterea constantă a productivității, la care se adaugă procesul de reformă a instituțiilor ce să poată asigura creșterea economică.

1. Caracteristicile sistemelor educaționale aflate în tranziție

În teoria sociologică, acolo unde apare disputa privind căile și metodele de renunțare la „barierele educaționale” în condițiile apariției unei noi geografii economice, culturale, apare tot mai acut problema găsirii unor căi avantajoase de integrare indiferent de circumstanțe, unde nu putem să ignorăm funcțiile și rolul educației, nu putem subaprecia sau ignore **sistemul educativ în “raport cu alte instituții sau sisteme sociale”**³ Astfel apar o serie de aspecte ce trebuie luate în considerare:

1.1. Asimetriile informaționale, se referă cu precădere la problemele privind funcționarea întregului sistem educațional prin existența unor decalaje în ce privește caracterul unitar al informațiilor ce sunt transmise prin actul educațional în școli. La aceste aspecte se adaugă și legislația indecisă asupra etapelor și algoritmului educațional. Ca o măsură adjuvantă în această situație ar fi: reforma, întărirea capacității statului și o mai bună guvernare, dar chiar și în aceste condiții nu există „implicații operaționale pentru elaborarea unor strategii de dezvoltare și implementare a legislației educației în mod clar”⁴.

1.2. Modele diferite de educație și formare profesională, acest aspect apare ca o importantă problemă pentru țările care sunt în căutarea unor modele proprii de educație sau de utilizare a modelelor mixte, preluate a se vedea Modelul Bologna. În acest context crește rolul instituțiilor educaționale, în contextul fenomenului de integrare sau chiar de globalizare. În legătură cu acest aspect Mauro Guillen afirma: "globalizarea nu trebuie înțeleasă ca încurajând convergența spre un pattern organizațional unic ... și că formulele organizaționale...,depind de evoluții specifice ale diverselor țări”⁵. Cu alte cuvinte varietatea națională sau regională are valoare și adaugă importanță.

1.3. Sistem instituțional nou,capabil să asigure înlăturarea barierelor instituționale și educaționale, manifestate și prin distribuția egală a instituțiilor educaționale și acordarea de șanse

² Vezi, Angus Maddison, *Monitoring the World Economy, 1820-1992*, Development Centre Studies, OECD, Paris, 1995; Deepak Lal, *Unintended Consequences: Import of Factor Endowments, Culture and Politic son Long-Run Performance*, Cambridge, MIT Press, 1999.

³ Vasile Miftode, 1987, Educația-domeniu specific de activitate socială în Sociologia Educației, vol.I, Editura Universității, Iași, pag.1

⁴ Vezi, Dani Rodrik, *Development Strategies for the Next Century*, februarie 2000, în acest context subliniază cinci funcții ale instituțiilor publice pentru ca piețele să funcționeze bine: protecția dreptului de proprietate, reglementarea piețelor, stabilizarea macroeconomică, asigurări sociale (protecție socială) și rezolvarea conflictelor sociale.

⁵ Mauro F. Guillen, *The Limits of Convergence, Globalization and Organizational Change in Argentina, South Korea and Spain*, Princeton, Princeton University Press, 2001, p. 17.

egale de implicare și participare la procesul educațional, fără a impune bariere de gen, mediu social, limbă, etnie, convingeri morale și religioase. Sunt aspecte pe care nu le putem ignora, ele pot avea în timp efecte aproape necontrolabile: ”Dacă nu se poate întrevădea ce probleme trebuie rezolvate mai târziu, tocmai pentru că cerințele sociale se schimbă foarte repede, atunci acesta duce la concluzia că educația trebuie să insiste asupra dezvoltării acelor aptitudini care pun individul în situația de a reacționa la cerințele care se modifică”⁶.

În acest context rezultă că: instituțiile care susțin și intervin în procesul educațional ocupă un loc și rol important în afirmarea structurilor necesare dezvoltării. Pedagogia nu poate fi analizată și înțeleasă în afara Sociologiei, în acest sens Petre Andrei afirma:” Ambele științe operează cu același material: ființa - socială, omul nou, acel creator de valori, care prin personalitatea sa să se poată detașa într-un anumit moment de realitate prezentă, să poată reacționa cu vigoare și să poată da impulsuri pentru o nouă formă de viață socială; dar pentru a fi o astfel de forță, individul trebuie să înceapă prin a-și asimila și interioriza tendințele realității sociale în care trăiește”.⁷

Educația a devenit un element important al politicilor statale, nu întâmplător este utilizat tot mai mult termenul de **politici** educaționale, acest aspect vizează o componentă fundamentală a societății actuale, **capitalul uman** (componentă care vizează: educația, procesul educațional, oferta educațională, factorii care intervin în procesul educațional, „actorii” procesului educațional, instituțiile, mijloacele de educație, informația, calitatea acesteia, canalele de comunicare, calitatea comunicării didactice, tehnologia, impactul acesteia asupra pedagogiei tradiționale, motivația, activitățile curriculare și extra-curricular, alternativele educaționale și nu în ultimul rând piața muncii aceea care reprezintă finalitate actului educațional).

Într-o societate unde se dezvoltă vertiginos infrastructura educațională, rețelelor de comunicare, unde asistăm la un buum informațional și tehnologic, educația nu mai este ceea ce a fost în deceniile trecute, pentru că ea, asemeni societății a asistat la un fenomen de destructurare, reorganizare unde sistemul instituțional și educațional se dezvoltă la alte cote și după un alt algoritm decât cel din secolul al- XIX- lea sau secolul al- XX-lea.

1.4. Restructurarea educației, specifică perioadelor de tranziție este una aparte generată de modificările structurale, de strategiile utilizate, de viteza de modificare a structurilor educaționale, de politicile economico-financiare destinate educației, și nu în ultimul rând de politicile sociale.

Restructurarea impune: o evoluție pe termen scurt, mediu și lung, politici educaționale care să vizeze măsuri de ordin organizatoric, motivațional, vocațional, dar și măsuri manageriale unde nu în ultimul rând un loc important îl ocupă sectorul resurse umane, adoptarea factorului uman la noile cerințe impuse de procesul tranziției, migrația forței de muncă, creșterea numărului familiilor mono-parentale, noile cerințe ale pieței forței de muncă impuse și de procesul integrării europene, și nu în ultimul rând tentația experimentării sistemelor educaționale europene și chiar extra-europene.

2. Particularități ale schimbărilor educaționale

Tranziția, analiza acesteia impune în primul rând și o delimitare conceptuală. Ca o definiție generală ea desemnează procesul de trecere de la o etapă la alta, trecere bruscă sau lentă, ce poate avea loc la nivelul unui individ, grup sau colectivitate – de amploare națională sau mondială. **Tranziția** cu alte cuvinte reprezintă forma normală de evoluție și mișcare a societății, de adoptare la schimbarea condițiilor de mediu, natural economic, educațional și nu în ultimul rând uman. Cuprinzând toate domeniile vieții și activității oamenilor, o astfel de tranziție antrenează deopotrivă

⁶ Walter Horstein, *Educația în câmpul de tensiune al forțelor sociale*, în, Fred Mahner, 1997, *Sociologia educației și învățământul. Antologie de texte contemporane de peste hotare*, București, Editura Didactică și Pedagogică, pag.101

⁷ A se vedea, Petre Andrei, 1978, *Opere sociologice*, vol.III. Editura Academică, București, pag.221

economia, cultura, știința, învățământul, politica, libertatea de gândire, educația, relațiile interumane, comportamentul calitatea vieții.

Profunzimea și amploarea tranziției, costurile realizării ei, efectele pe care le scontează ridică problema fundamentării teoretice riguroase a acesteia, în delimitarea ariei de acțiune, în delimitarea duratei procesului de trecere și treapta maximă ce poate fi atinsă.⁸ În acest context problema tranziției trebuie privită ca o abordare teoretică și practică, concret istorică, unde trebuie avut în vedere aspectul de particularitate în trecerea de la condițiile economice, sociale, politice, culturale, ca elemente specifice, de identitate, spre elemente ce vizează un alt domeniu referențial – atât economic cât și social, politic, informațional și uman, specific economiei de piață.

Tranziția în România este condiționată de realizarea unui nou sistem de organizare și desfășurare a vieții economice, sociale, educaționale, care să se bazeze pe libertate de alegere și acțiune umană, pe trecerea de la sistemul centralizat spre un sistem descentralizat, în care să existe autonomia reală a individului, dar, care poate să ofere și provocările educaționale și profesionale prin care omul se află permanent într-un mediu concurențial

Experiența demonstrează că, funcționarea sistemului educațional este subordonat unor reguli ce decurg din legile care guvernează evoluția generică a societății. Realitatea demonstrează că nici un sistem nu este perfect, iar știința sociologică acceptă tot mai mult teoria ciclicității în evoluția dezvoltării sociale, ca un proces normal de trecere de la faza de boom la faza de recesiune, de la perioadele ascendente la perioadele descendente și invers.”Niciând în istorie viața umană și societatea nu s-au transformat atât de radical într-un timp atât de scurt ca astăzi: nu în decursul unei întregi generații, ci doar în limitele unei părți din ea”.⁹

Restructurarea sistemului educațional în contextul acestor seismice schimbări – se prezintă ca proces inevitabil și ireversibil, unde trebuie să ținem cont de: aspectele specifice din „interiorul” spațiului socio-economic, cultural și educațional românesc, dar și de aspectele specifice sistemului social global-european, inclusiv asupra aspectului evoluției mondiale pentru că impactul acestora asupra vectorului uman și educațional este inevitabil. Această dualitate nu este nici complementară, nici dezvoltată, ea demonstrează necesitatea abordării unor noi reguli ale „schimbării sociale”. Evoluția spațiului social nu poate ignora determinările exterioare, noua viziune geopolitică, tendințele integraționiste, globalizatoare, care dirijează evoluția statelor spre globalizare și mondializare.

Pe acest fond general putem delimita câteva aspecte specifice evoluției tranziției în România, pornind de la premisa că dincolo de aspectele generale țărilor Est - Europene există și cauze particulare greu de determinat pentru că ele desemnează identități istorice diferite, complexe, particularități psihologice, comunicaționale, informaționale cât și un anumit grad de receptivitate, implicare sau reticență față de fenomenul schimbării. În fond criza, tranziția, tendința spre globalizare implică reformularea și reabordarea întregului sistem social-global.

În modul de gestionare al procesului și evoluției educației și a instituțiilor educaționale trebuie să ținem cont și de evoluția socială de procesualitatea acesteia.”Chiar dacă educatorul ar voi să lucreze în alt mod, independent de cerințele sociale, activitatea sa întreagă ar fi zadarnică, pentru că primul contact cu realitatea adevărată ar distruge tot ceea ce el a construit”.¹⁰ Strategia dezvoltării întregului sistem educațional trebuie să țină cont de o serie de parametrii, de cauze de ordin obiectiv și subiectiv.

→ **Cauzele obiective** – reprezintă moștenirea sistemului educațional, șocul psihologic provocat de tranziție la noi sisteme și structuri educaționale descentralizate, complicarea și

⁸ Vezi, Keynes, J.M., *Teoria generală a folosirii mâinii de lucru, a dobânzii și a banilor*, Editura științifică, București, 1970, p. 319-320.

⁹ Eric Hosbawn, *Criza civilizației?* În *Revista lettre Internatiolale*, No.18/1996, pag.3

¹⁰ Petre Andrei, op.cit.pag.221

reorientarea geopolitică a lumii, aspecte ale recesiunii economice mondiale, tendințele de globalizare, integrare și mondializare.

→ **Cauzele subiective** – pot fi reduse la: neînțelegerea faptului că orice schimbare educațională nu deține și nu are rețete universal valabile în procesul de trecere spre structuri ce corespund unei noi societăți. Acest proces este unul ce presupune o anumită temporalitate, schimbări de amploare, de profunzime, dar care în același timp presupune conviețuirea obligatorie a două sisteme diferite, unul aproape perimat, a-temporar, dar nu în totalitate și unul nou ce trebuie introdus treptat în raport cu anumite realități concrete în concordanță cu anumite condiții interne și internaționale.

Evoluția actuală a societății românești și a sistemului său educațional este rezultatul clar al conjugării factorilor obiectivi cu cei subiectivi. Perioada care a trecut din 1989 se caracteriză prin mai multe sau mai puține erori de ordin strategic și practic în gestionarea actului educațional. Dacă acestea nu ar fi avut un impact atât de mare asupra societății, atunci cu siguranță efectele negative ale vechiului mecanism ar fi fost reduse.

Din multitudinea de aspecte ce vizează **refacerea** socială, educația, a intrat sub incidență aspectelor concurențiale, educația este fundamentală, direct sau indirect, concurența face tot mai mult parte din viața socială, personală. Aceasta înseamnă că, de regulă oamenii indiferent de locul ocupat în structurile vieții economico-sociale, politice, educaționale, culturale, reacționează aproape la fel la stimulii sociali. La aceste aspecte îndrăznim să mai adăugăm noi, predictiv că, fiecare perioadă istorică, fiecare comunitate socio-politică, fiecare sistem are grile specifice de apreciere a stimulentei, ele fiind diferite, determinate de propriile valori dar și de evoluția geopolitică regională, globală și mondială.

Reforme sociale, educaționale, implică indirect și reforme politice, juridice, instituționale care garantează drepturile umane fundamentale. Astfel se realizează „legătura aristotelică” naturală între efortul productiv realizat și recompensa obținută.

Greșeala fundamentală a perioadei de dinainte de 1989 a fost ignorarea și neglijarea acestui raport, păstrând principiile de comandă și control. O astfel de societate nu a făcut decât să rupă relația dintre efortul depus și distribuția rezultatelor, proces incomparabil cu funcționarea stimulentei corespunzătoare propriilor interese.

Sub aspect particular – experiența României demonstrează că dezvoltarea și inovarea mecanismului educațional nu se poate realiza separat de parametrii esențiali ai societății pentru că, educația nu este o formă fără conținut, nu-și poate îndeplini funcția de eficiență independent de evoluția socială pe ansamblu.

Educația ca și schimbare nu se poate institui sub forma unui „miracol” educațional. În acest context sociologiei educației îi revine rolul de a aborda multidimensional educația: „sociologia educației urmărește să determine natura mediului social și psihologic constituit prin școală, să măsoare influența pe care o exercită acest mediu asupra elevilor pe tot parcursul formării lor.....comportă de asemenea presiunile externe care funcționează asupra școlii și care își au sursa în... cerințele noi ale societății”¹¹. Sub aspect istoric, social-politic, dar și psihologic, principiile și regulile fundamentale ale schimbărilor educaționale se produc și acționează din interior spre exterior unde, ele se adaptează la:”... circumstanțele generale ale mediului social și contribuie la menținerea sau dimpotrivă, la transformarea lor”¹². Astfel, educația în timp a devenit un element important al politicilor statale, unde, nu întâmplător este utilizat tot mai mult termenul de, *politici educaționale* cao componentă fundamentală a societății actuale.

BIBLIOGRAPHY

¹¹ R. Merton, S.Bloom și N. Rogoff, apud. Vasile Miftode, op.cit.,pag.22.

¹²A se vedea, R. Hubert, apud, V. Miftode, op.cit. pag.23

1. Angus Maddison, (1995), *Monitoring the World Economy, 1820-1992*, Development Centre Studies, OECD, Paris,
2. Dani Rodrik, (2000), *Development Strategies for the Next Century*,
3. Deepak Lal, (1999), *Unintended Consequences: Impact of Factor Endowments, Culture and Politics on Long-Run Performance*, Cambridge, MIT Press
4. Eric Hobsbawm, (1996), *Criza civilizației?* În *Revista de Literatură Internațională*, No.18/1996,
5. Fred Mahner, (1997), *Sociologia educației și învățământul. Antologie de texte contemporane de peste hotare*, București, Editura Didactică și Pedagogică
6. Keynes, J.M., (1970), *Teoria generală a folosirii mâinii de lucru, a dobânzii și a banilor*, Editura științifică, București,
7. Mauro F. Guillen, (2001), *The Limits of Convergence, Globalization and Organizational Change in Argentina, South Korea and Spain*, Princeton, Princeton University Press
8. Petre Andrei, (1978), *Opere sociologice*, vol.III. Editura Academică, București,
9. Vasile Miftode, (1987), *Educația-domeniu specific de activitate socială în Sociologia Educației*, vol.I, Editura Universității, Iași